

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ISSN 2307-3179 (Print)

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 39-42

Київ – 2022

**ВІСНИК
АГРАРНОЇ
ІСТОРІЇ**

39-42'2022

Науковий журнал

Редакційна колегія:

М.А. Журба (*головний редактор*),
В.А. Вергунов, В.О. Доценко,
М.П. Жолоб, І.А. Коляда, С.С. Падалка,
О.В. Потильчак, В. Сукарев

**BULLETIN OF
AGRARIAN
HISTORY**

Editorial Board Members:

Zhurba M. (*Editor-in-chief*),
Dotsenko V., Koliada I.,
Padalka S., Potylchak O., Sukarev V.,
Vergunov V., Zholob M.

39-42'2022

Scientific journal

УДК 94:63(100)

В 53

DOI: 10.31392/VAN-2022.39-42

Засновники:

- Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
- Національний університет біоресурсів і природокористування України
- Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України

*Свідоцтво про державну реєстрацію:
КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.*

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 894 від 10.10.2022 р. журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з історичних наук (спеціальність 032 історія та археологія)

Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі Google Scholar

Офіційна інтернет-сторінка видання:
<https://agrarian-history.com.ua>

Адміністратор сайту:

С. Діхтяр

Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, каб. 16
тел.: (044) 520-12-05;
e-mail: zholobb@gmail.com

Друкується за рішенням:

Вченої ради історико-філософського факультету
НПУ ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 3 від 26.10.2022 р.)

Підп. до друку 02.11.2022

Формат 70 x 108 1/16.

Папір офсет. Друк. різogr.

Ум. автор. арк.: 17,7

Наклад 50 прим.

Друк: ТОВ «ТВОРИ»

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен та інших відомостей.

<https://doi.org/10.31392/VAN-2022.39-42.15>
УДК 930:631.1

ТЕОРІЯ АГРАРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ДИСКУРСУ

Дорофєєва Наталія Олегівна

студентка магістратури,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ
e-mail: dorofeevanataliy158@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0579-2858>

Жолоб Михайло Петрович

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та археології,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ
e-mail: zholobb@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1159-8223>

***Анотація.** На основі аналізу праць істориків у статті висвітлюється теорія аграризму, основні постулати якої були сформульовані європейськими інтелектуалами на межі XIX – XX ст. Встановлено, що її розробники та прихильники намагалися захистити інтереси селянства на тлі політичних та соціально-економічних змін, що відбувалися на Європейському континенті напередодні Першої світової війни. Вони відзначали важливість перебування земельних ресурсів у власності дрібних виробників, завдяки чому селяни могли самостійно подбати про покращення свого матеріального становища. Зазначається, що теорія аграризму поширилася серед населення сільських місцевостей Центрально-Східної Європи, де була покликана сприяти розвитку різних сфер селянської кооперації, у тому числі завдяки участі її adeptів у політичному житті держав регіону.*

***Ключові слова:** аграризм, селяни, теорія, історіографія.*

Постановка проблеми. Суспільна актуальність дослідження теорії аграризму зумовлена різновекторними чинниками. Останнім часом спостерігається цілком обґрунтоване зростання уваги до потенціалу селянства у вирішенні комплексу соціальних та економічних проблем. Проте в умовах глобалізації і концентрації сільськогосподарського виробництва дрібне селянське господарство може мати перспективу лише за умови широкої і різнобічної співпраці. Світовий досвід підтвердив успішність та результативність не лише збуто-постачальницької, але й кредитної кооперації селян-власників. Саме тому, низка законів, постанов уряду, державна програма розвитку аграрного сектору України відводять важливе місце широкому впровадженню та державній підтримці селянської кооперації.

Мета – в контексті історіографічного дискурсу проаналізувати теорію аграризму.

Історіографія питання. У представленій статті ми спиралися на дослідження К. Галушки, С. Корновенка, В. Тельвака, М. Журби, О. Верес-Сліпенко та ін.

Виклад основного матеріалу. Друга половина XIX ст. – перша третина XX ст. – унікальний період європейської історії. Попри те, що названий хронологічний відрізок відносно короткий, він надзвичайно насичений

різноплановими соціокультурними трансформаціями, що докорінно змінили політичну карту Європи, світу, багато у чому визначили перебіг світової історії у першій половині ХХ ст. Ці зміни стосувалися не лише революційних потрясінь, що зазнав європейський континент, а і появи раніше невідомих феноменів, наприклад аграризму [Корновенко, Тельвак, 2020, с. 11].

У сучасній зарубіжній історіографії поняття «аграризм» позначається кількома термінами: «agrarianism», «agrarismus» та «ruralism». Останній, зауважимо, в одних випадках вживається як тотожний поняттю «аграризм», а в інших – як діалектично протилежний терміну «урбанізм» [Гльницький, Глібіщук, Компанієць, 2020, с. 218].

Як зазначає С. Корновенко: «У широкому значенні центрально-східноєвропейський аграризм – цілісне соціокультурне явище, феномен історії, зумовлений об'єктивно-суб'єктивними чинниками. У вужчому розумінні – система селяноцентричних уявлень різних суб'єктів соціокультурного простору Центрально-Східної Європи другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та їх практична реалізація. Конкретизуючи вужче розуміння аграризму того часу, констатуємо, що це система уявлень про селян, селян про самих себе, про селянство як активний суб'єкт історії, здатний до самостійного державотворення; складник внутрішньо-економічної державної політики, спрямованої на вирішення аграрного/селянського питання; як самоусвідомлення селянами самими себе, як селянська політична культура й політична свідомість, як реалізація на практиці власне селянських сподівань та уявлень про справедливе майбутнє; компонент суспільно- й партійно-політичної думки» [Корновенко, 2020, с. 64-65].

В іншій своїй праці С. Корновенко пише: «Нелінійні соціокультурні трансформації, про які йдеться, були наслідком довготривалих системних криз, викликаних не тільки реакцією властей на модернізацію, а і зіткненням двох світів: індустріального та аграрного. З-поміж чинників революційних потрясінь у Європі на початку ХХ ст. одним із визначальних був аграрний. Селянство країн Центральної та Південно-Східної Європи було незадоволене своїм соціально-економічним становищем, правовим статусом. Сільське господарство, як провідна галузь економіки більшості країн окресленого регіону, потребувало дієвої аграрної політики, покликаної суттєво покращити не лише матеріальні статки селян, а й їх правовий статус. Зважаючи на це, одним із феноменів європейської історії першої третини ХХ ст. загалом та країн Центральної та Південно-Східної Європи зокрема став центрально-південно-східноєвропейський аграризм, а активним суб'єктом внутрішньополітичного життя центрально-південно-східноєвропейських країн – селянство. Відповідно до цього пріоритетним напрямом внутрішньої урядової політики став аграрний, політичною доктриною центрально-південно-східноєвропейських країн – аграризм» [Корновенко, Тельвак, 2020, с. 11].

Аналіз першоджерел аграризму, напрацювань різних поколінь дослідників дозволяє виокремити такі його основні ідеологеми:

- унікальність та незаперечна цінність для людства духовних, моральних, культурних і соціальних властивостей, притаманних селянству та його праці [Матвеев, 1991, с. 3-4];

- визнання селянства верствою, здатною відігравати самостійну роль у політичному житті [Крапивин, Бычихин, 1998, с. 69];

- не капіталістичний, а «окремішній» селянський шлях розвитку суспільства, збереження приватної власності – дрібної селянської власності як оптимального регіонального її варіанта та підґрунтя соціального прогресу, а також ідея селянської кооперативної держави [Маковецкая, Покивайлова, 1984, с. 37];

- перевага землеробства і сільського способу життя над промисловістю і містом, а також селянства над іншими соціальними групами [Бурдяк, 2014, с. 55];

- селянство – землеробська верства – зосереджує в собі основні позитивні цінності й якості суспільства, є фундаментом стабільності держави й носієм національної ідентичності, а вищевказані чесноти мають визначати його політичну владу [Галушко, 2000, с. 164].

Якщо питання зумовленості центрально-південно-східноєвропейського аграризму, його ключових ідеологем не є предметом гострих дискусій та різнобачень у сучасній науковій літературі, то розуміння сутності цього феномену позначене різночитанням. Наприклад, Т. Маковецька і Т. Покивайлова, визначаючи роль і місце у політичній структурі Румунії та Болгарії цараністської партії Румунії та Болгарського землеробського народного союзу, зауважують, що соціальні доктрини обох селянських партій ґрунтувалися на основних засадах дрібновласницького варіанта аграризму. У ньому відображено, вважають учені, ідеї не капіталістичного, а «окремішнього» селянського шляху розвитку суспільства, збереження приватної власності – дрібної селянської власності як оптимального регіонального її варіанта та підґрунтя соціального прогресу, а також ідею селянської кооперативної держави як такої, що відповідає умовам аграрних країн зі слаборозвиненою промисловістю. Дотримуючись класового підходу, Т. Маковецька і Т. Покивайлова переконані, що аграризм заперечував союз робітничого класу і селянства. Вони вважають, що всі положення аграризму підпорядковані одній наскрізній меті – обґрунтувати першочергову та самостійну роль села у соціально-економічному та політичному розвитку суспільства [Маковецкая, Покивайлова, 1984, с. 37]. Г. Матвєєв вважає, що в основі аграризму як ідеології лежить визнання унікальності та незаперечної цінності для людства духовних, моральних, культурних і соціальних властивостей, притаманних селянству та його праці. Беручи до уваги цей засадничий принцип, ідеологи аграризму пояснювали суспільний розвиток, оцінювали соціально-економічні формації минулого й сучасності, розробляли проекти майбутнього суспільства і окреслювали шляхи їх реалізації [Матвєєв, 1991, с. 3-4]. На думку О. Крапівіна і Ю. Бичихіна, в основі аграризму лежить визнання селянства єдиною верствою, здатною відігравати самостійну роль у політичному житті; переконання у необхідності у межах парламентаризму за допомогою реформ удосконалити капіталізм зі збереженням приватної власності; надії на створення суспільства з рівномірно розподіленою дрібною власністю усупереч об'єктивним законам капіталістичного розвитку; прагнення до демократизації політичної системи. «За своєю сутністю, – розмірковують дослідники, – аграризм був негативною реакцією дрібнобуржуазної селянської стихії на процеси становлення монополістичного розвитку у зарубіжних слов'янських народів» [Крапівин, Бичихин, 1998, с. 69]. К. Галушко у низці своїх праць по-різному трактує феномен аграризму. В публікації 2000 р. під аграризмом він розуміє справжній феномен першої третини ХХ ст., оригінальний продукт східноєвропейських соціально-економічних проблем. «Вчення аграризму наголошує на тому, – пише дослідник, –

що селянство – землеробська верства – зосереджує в собі основні позитивні цінності й якості суспільства, є фундаментом стабільності держави й носієм національної ідентичності, а вищевказані чесноти мають визначати його політичну владу» [Галушко, 2000, с. 164]. Дещо інше розуміння цього феномену, повторюючи попередні свої судження, К. Галушко демонструє у монографії 2002 р. Зокрема, аграристською доктриною він вважає оригінальну землеробську ідеологію, властиву для Центральної та Східної Європи, що проголошує політичний «сепаратизм» селян, окремішній селянський «третій» шлях (несоціалістичний і некапіталістичний) [Галушко, 2002, с. 193-197]. В. Бурдяк, досліджуючи політичний процес у Болгарії міжвоєнного періоду, проаналізувала діяльність О. Стамболійського. Зокрема, історик звернула увагу на те, що отримавши парламентську більшість, він розпочав реалізацію програми аграризму. У розумінні дослідниці, аграризм – визнання особливої ролі селянства і сільського господарства у житті країни [Бурдяк, 2014, с. 18]. В енциклопедичних виданнях також спостерігаємо різночитання цього феномену. Наприклад, у статті інтернет-ресурсу «СЛОВНИК.ua» під аграризмом розуміється концепція, згідно з якою сільське населення, його спосіб життя та діяльності мають перевагу, порівняно зі способом життя та діяльністю інших верств населення [Аграризм].

У сучасній історико-науковій літературі усталеною є думка стосовно того, що аграризм зародився у Німеччині у працях Г. Руланда, А. Шефле. Згодом він проникає на територію Франції, представлений концепцією Ж. Мелін. Наприкінці XIX – на початку XX ст. аграризм проникає у Центральну та Південно-Східну Європу – Польщу, Болгарію, Румунію, Чехію і Словаччину (згодом – Чехословаччину) тощо [Галушко, 2000, с. 164-166]. З-поміж причин появи європейського аграризму дослідники одноставні у тому, що він був зумовлений такими чинниками: по-перше, аграрним характером економік центрально-південно-східно-європейських країн; по-друге, гостротою аграрного питання у цих країнах; по-третє, чисельною домінантою селянства над іншими верствами населення центрально-південно-східноєвропейських країн; по-четверте, підвищеним інтересом суспільства до аграрної тематики загалом і селянства зокрема. На цьому акцентують увагу К. Галушко, Г. Матвеев та інші науковці. С. Корновенко зазначає: «Окрім зазначених вище, причинами появи аграризму були й такі. По-перше, конфлікт між індустріальною і аграрною цивілізаціями, що виразно став виявлятися у другій половині XIX – на початку XX ст. за умов модернізації аграрно-індустріальних країн і економік та їх перетворенням в індустріально-аграрні або наближені до них із відповідною ціннісною трансформацією. По-друге, розвиток політичної культури власне аграрних націй, якими того часу були польська, чехословацька, румунська, болгарська, українська тощо. Ціннісної модернізації зазнали політичні культури польських, чехословацьких, румунських, болгарських, українських тощо селян. На наше переконання, відбувся сутнісний соціокультурний зсув у колективній та індивідуальній політичній культурі й свідомості селян – перехід від індиферентної політичної культури й свідомості до активістської» [Корновенко, Тельвак, 2020, с. 11].

За умов ігнорування інтересів селянства представниками двох найбільш впливових ідеологій того часу – лібералів та соціал-демократів – на межі XIX – XX ст., країнами Європи поширилися ідеї аграризму. Їх прихильники вважали

повернення суспільства до пріоритетності сільськогосподарського виробництва панацею від кризових явищ промислового перевиробництва, безробіття та породжуваних ними соціальних катаклізмів. Доктрина аграризму спочатку з'явилася на тому терені, де водночас поєднувались і аграрне питання, і досить високий рівень розвитку політичної теорії, – у прусській частині Німеччини. Там, наприкінці ХІХ ст., виникли перші паростки аграризму – теорії Г. Руланда (1894 р.) та А. Шефле (автора терміну). На початку ХХ ст. вона набула популярності і в Франції, де селянство становило значну частку населення. Саме французький політичний діяч (був прем'єр-міністром, міністром сільського господарства) Ж. Мелін став одним із апологетів західноєвропейського аграризму, впродовж 30 років очолював Європейську аграрну комісію [Журба, Верес-Сліпенко, 2016, с. 115-116].

У своїй книзі «Назад до землі» Ж. Мелін наполягав на тому, що за умов швидкої зміни суспільних відносин, пов'язаних із розвитком капіталізму та індустріалізму, «менш як за століття перевернулось догори дном: промисловість, землеробство, комунікації, засоби виробництва та споживання, пересування, взаємини людей сильно змінилися». На його думку, кризи перевиробництва, що періодично охоплювали європейські країни, засвідчили, що у цих змінах втрачено здоровий прагматизм, відтак, суспільству варто пошукати альтернативних, подальшому розвитку індустріалізму, шляхів поступу. Констатуючи кризу збуту промислових товарів, щораз зростаючу агресивність європейських держав у боротьбі за нові ринки, зростання безробіття та відчаю у робітничому середовищі міст, він вбачав єдино можливий вихід із цієї ситуації у поверненні уваги суспільства до землі. Землеробська праця, на його думку, у разі застосування новітніх (для того часу) досягнень науки та техніки, могла забезпечити стабільним заробітком усіх, хто не знаходив її у містах [Мелін, 1914, с. 1-2, 57-58].

Ж. Мелін розглядав аграризм як реальний засіб мирної еволюції суспільства у напрямку суспільного добробуту, вважав що «повернення до землі» поверне увагу широких верств суспільства до конструктивних завдань розвитку власного господарства та зміцнить соціальну стабільність. «Причиною соціальної кризи, – стверджував він, – зазвичай є неправильний розподіл праці. Подібний порядок жодним чином не може бути виправлений з допомогою страйків. На нашу думку існує лише один вихід: відкрити якомога швидше нові джерела праці». Ці нові джерела на початку ХХ ст. Ж. Мелін, звісно ж не міг вбачати у сфері послуг, а відтак єдиним їх видом вважав повернення до інтенсивного сільського господарства, «Суспільний добробут, – зазначав він, – можна порівняти з деревом: землеробство – це його корінь, а промисловість його гілки та листя, якщо корінь пошкоджено, то листя обпадає, а гілки ламаються, – і дерево помирає» [Мелін, 1914, с. 190].

Проте, перехід до пріоритетності аграрної праці, на думку Ж. Меліна, мав супроводжуватися комплексом заходів, що були б спрямовані на громадську самоорганізацію дрібних селян-виробників з метою захисту власних економічних інтересів від великого торговельного капіталу, «Недостатньо виробляти, – наголошував він, – добре, дешево й багато, аби досягнути успіху необхідно ще й добре продати. Наші селяни, в тому, що стосується збуту, досі чинять по-дитячому. Одні приносять на найближчий ринок і вимушені продавати свій продукт за будь-яку ціну, лиш би не везти назад, інші ж збувають все перекупникам, котрі

привласнюють весь прибуток. Окремий селянин надто слабкий аби захищатись і постійно потрапляє у рабську залежність від того кому він збуває свій товар».

Відтак Ж. Мелін розглядав саме кооперування єдиним могутнім засобом, що здатен був узгодити інтереси різних учасників ринку, захистити селян від визиску. «Кооперативні спілки з часом стануть важливим знаряддям звільнення сільського господарства, завдяки їм виробник отримає можливість вступати у безпосередній контакт із споживачем і отримати максимум прибутку. Посередники, ці шкідливі паразити, будуть усунуті від справи збуту» [Мелін, 1914, с. 80-81, 83]. У зв'язку з цим, завданням аграристів Ж. Мелін вбачав у тому, аби вживати активних зусиль у справі пробудження інтересу селянського населення до кооперування: «Необхідно ще багато зробити аби досягнути цієї мети, але тепер такий момент, коли необхідно подвоїти зусилля. Особливу увагу слід приділити дрібному виробництву: необхідно аби воно прониклося новою ідеєю та пішло по шляху товариськості, необхідно роз'яснити йому, що в його особистій владі досягнути незалежності, що завдяки єднанню і взаємним угодам дрібні виробники отримують більш високі ціни на свої продукти». У процесі впровадження принципів аграризму Ж. Мелін відводив особливо важливе місце просвітницькій роботі серед селянства в цілому та кооперативній активності в цьому контексті зокрема. Причиною економічного відставання селянського господарства від промислових підприємств він вважав недостатній рівень їх ознайомлення із методами ведення господарства у капіталістичному суспільстві. «Промисловці уже отримали відповідне виховання... більша ж частина селян продовжує перебувати у владі стародавньої рутини, не хоче визнавати кредиту, кооперативів, нових засобів обробки землі, натомість надає перевагу перебуванню у традиційному невігластві. Змінити погляди – завдання нашого сільськогосподарського просвітництва. Мета його не лише в тому аби навчити наших сільських господарів, а й у тому, аби прив'язати їх до землі» [Мелін, 1914, с. 93-94].

Висновки. Основні ідеї теорії аграризму були сформульовані на межі XIX – XX ст. Її розробники та прихильники намагалися захистити інтереси селянства на тлі політичних та соціально-економічних змін, що відбувалися на Європейському континенті напередодні Першої світової війни. Вони відзначали важливість перебування земельних ресурсів у власності дрібних виробників, завдяки чому селяни могли самостійно подбати про покращення свого матеріального становища. Теорія аграризму поширилася серед населення сільських місцевостей Центрально-Східної Європи, де була покликана сприяти розвитку різних сфер селянської кооперації, у тому числі завдяки участі її adeptів у політичному житті держав регіону.

Список використаних джерел та літератури

- Аграризм [Електронний ресурс]: www.slovnyk.ua/index.php?swrd=АГРАРИЗМ
Бурдяк, В., 2014. Політичний процес у Болгарії міжвоєнного періоду, *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, 27-28, 16-22.
Галушко, К., 2000. «Хліборобська ідеологія» В. Липинського у системі східноєвропейського аграризму, *Український історичний збірник*, 2, 164-166.
Галушко, К., 2002. *Консерватор на тлі доби: В'ячеслав Липинський і суспільна думка європейських «правих»*, Київ: Темпора.
Галушко, К., 2003. *Аграризм. Енциклопедія історії України. Т. 1: А-В*, Київ: Наукова думка.

Журба, М., Верес-Сліпенко, О., 2016. *Європейський кооперативний рух у контексті аграристської та комуністичної моделей суспільної модернізації (20 – 30 рр. ХХ ст.)*, Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова.

Льницький, В., Глібішук, М., Компанієць, О., 2020. Аграризм як селяноцентричний феномен Української революції 1917 – 1921 років у фокусі зарубіжної історіографії, *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»*, 5, 214-234.

Корноєнко, С., 2017. Суб'єктний складник аграрного питання як одна з передумов Української революції 1917 – 1921 рр., *Український історичний журнал*, 4, 83-94.

Корноєнко, С., 2020. Хутірська філософія П. Куліша: біля джерел українського аграризму, *Український історичний журнал*, 5, 64-76.

Корноєнко, С., Тельвак, В., 2020. Аграризм як селяноцентричний феномен країн Центральної та Південно-Східної Європи другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст.: витоки і сутність явища, *Український селянин*, 24, 10-16.

Крапивин, А., Бычихин, Ю., 1998. Аграризм Димитра Драгієва – вождя болгарських крест'ян, *Вісник Донецького університету: Серія Б: Гуманітарні науки*, 2, 69-72.

Маковецкая, Т., Покивайлова, Т. 1984. Крестьянские партии в политической структуре Болгарии и Румынии в первой четверти ХХ в., *Балканские исследования*, 9, 199-222.

Матвеев, Г. 1991. «Третий путь»? *Идеология аграризма в Чехословакии и Польше в межвоенный период*, Москва: Изд-во Московского университета.

Мелин, Ж. 1914. *Назад к земле*, Москва: Труд.

References

Ahraryzm [Elektronnyi resurs]: www.slovyk.ua/index.php?swrd=AHRARYZM [in Ukrainian].

Burdiak, V., 2014. Politychni protsesy u Bolharii mizhvoiennoho periodu [The political process in Bulgaria in the interwar period], *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*, 27-28, 16-22. [in Ukrainian].

Halushko, K., 2000. «Khliborobska ideolohiia» V. Lypynskoho u systemi skhidnoievropeiskoho ahraryzmu [V. Lypynsky's "Farmer ideology" in the system of Eastern European agrarianism], *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*, 2, 164-166. [in Ukrainian].

Halushko, K., 2002. *Konservator na tli doby: Vyacheslav Lypynsky i suspilna dumka yevropeiskyykh «pravyykh»* [A conservative against the background of the times: Vyacheslav Lypynsky and the public opinion of the European "rights"], Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].

Halushko, K., 2003. *Ahraryzm. Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 1: A-V* [Agrarianism Encyclopedia of the history of Ukraine: Vol. 1: A-V], Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., Hlibishchuk, M., Kompaniets, O., 2020. Ahraryzm yak selianotsentrychnyi fenomen Ukrainskoi revoliutsii 1917 – 1921 rokiv u fokusi zarubizhnoi istoriografii [Agrarianism as a peasant-centric phenomenon of the Ukrainian revolution of 1917 – 1921 in the focus of foreign historiography], *Problemy humanitarnykh nauk. Seriia «Istoriia»*, 5, 214-234. [in Ukrainian].

Kornovenko, S., 2017. Subiektnyi skladnyk ahrarnoho pytannia yak odna z peredumov Ukrainskoi revoliutsii 1917 – 1921 rr. [The subject component of the agrarian issue as one of the prerequisites of the Ukrainian revolution of 1917 – 1921], *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 4, 83-94. [in Ukrainian].

Kornovenko, S., 2020. Khutirska filofosiia P. Kulisha: bilia dzherel ukrainskoho ahraryzmu [The peasant philosophy of P. Kulish: near the sources of Ukrainian agrarianism], *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 64-76. [in Ukrainian].

Kornovenko, S., Telvak, V., 2020. Ahraryzm yak selianotsentrychnyi fenomen krain Tsentralnoi ta Pivdenno-Skhidnoi Yevropy druhoi polovyny ХІХ – pershoi tretyny ХХ st.: vytoky i sutnist yavlyshcha [Agrarianism as a peasant-centric phenomenon of the countries of Central and South-Eastern Europe in the second half of the 19th – the first third of the 20th centuries: the origins and essence of the phenomenon], *Ukrainskyi selianyn*, 24, 10-16. [in Ukrainian].

Krapivin, A., Bychihin, Yu., 1998. Aграризм Димитра Драгієва – vozhdya bolgarskikh krestyan [Agrarianism of Dimitar Dragiev – the leader of the Bulgarian peasants], *Visnyk Donetskoho universytetu: Seriia B: Humanitarni nauky*, 2, 69-72. [in Russian].

Makoveckaya, T., Pokivajlova, T. 1984. Крестьянские партии в политической структуре Болгарии и Румынии в первой четверти ХХ в. [Peasant parties in the political structure of Bulgaria and Romania in the first quarter of the 20th century], *Balkanskie issledovaniya*, 9, 199-222. [in Russian].

Matveev, G. 1991. «Tretij put»? Ideologiya agrarizma v Chechoslovakii i Polshе v mezhoennyj period [“Third Way”? The ideology of agrarianism in Czechoslovakia and Poland in the interwar period], Moscow: Izd-vo Moskovskogo universiteta. [in Russian].

Melin, Zh. 1914. Nazad k zemle [Back to earth], Moscow: Trud. [in Russian].

Zhurba, M., Veres-Slipenko, O., 2016. Yevropeyskyi kooperatynyi rukh u konteksti ahrarystskoi ta komunistychnoi modelei suspilnoi modernizatsii (20 – 30 rr. XX st.) [The European cooperative movement in the context of agrarian and communist models of social modernization (20 – 30s of the 20th century)], Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova. [in Ukrainian].

AGRARIAN THEORY IN THE CONTEXT OF HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE

Nataliia Dorofieieva

Student,

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

Zholob Mykhailo

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor of the Department of World History and Archeology,

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

Abstract. Based on the analysis of the works of historians, the article highlights the theory of agrarianism, the main postulates of which were formulated by European intellectuals at the turn of the 19th and 20th centuries. It was established that its developers and supporters tried to protect the interests of the peasantry against the background of political and socio-economic changes taking place in the European continent on the eve of the First World War. They noted the importance of land resources being owned by small producers, thanks to which the peasants could independently take care of improving their financial situation. It is noted that the theory of agrarianism spread among the population of the rural areas of Central-Eastern Europe, where it was called to promote the development of various spheres of peasant cooperation, including due to the participation of its followers in the political life of the states of the region.

Keywords: agrarianism, peasants, theory, historiography.